

อุปลักษณ์เกี่ยวกับแหล่งน้ำของคนขอนแก่น¹

Metaphor of Water Resources of Khon Kaen People

รัตนา จันทร์เทววิ²

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุปลักษณ์เกี่ยวกับแหล่งน้ำของคนขอนแก่นว่ามีการใช้คำอุปลักษณ์อย่างไร คำว่า แหล่งน้ำ ในงานวิจัยนี้หมายถึง แหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์ ได้แก่ แม่น้ำ หนองน้ำ และอ่างเก็บน้ำ ใน อำเภอเมือง อำเภอบ้านอุบลรัตน์ และอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น เครื่องมือในการศึกษาได้แก่ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ ประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน ที่อาศัยอยู่ใน 3 อำเภอข้างต้น โดยทุกคนต้องเคยใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะมาก่อน

ผลการศึกษาพบว่า อุปลักษณ์เกี่ยวกับแหล่งน้ำที่พบมีทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่ สถานที่ คน นามธรรม และสิ่งของ ตามลำดับ อุปลักษณ์แหล่งน้ำถูกนำมาเปรียบเทียบกับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ พ่อ/แม่ มากที่สุด ตามลำดับ การใช้คำอุปลักษณ์ดังกล่าวแสดงถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับแหล่งน้ำของคนในสังคมเมืองปัจจุบัน

Abstract

This research was aimed at investigating metaphor used by Khon Kaen people, that is, how to refer to water resources. ‘Water resource’ was used in this study to refer to public water resources: river, watercourse and lake, being in

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง “อุปลักษณ์เกี่ยวกับแหล่งน้ำ: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกรุงเทพฯและขอนแก่น” ได้รับทุนสนับสนุนจาก หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กลุ่มวิชาภาษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

the three districts, Muang, Banphai, and Ubonrat, in Khon Kaen province. The methods used included questionnaires and interview. The informants were 100 people living in three districts above. All of them have to utilize water resources.

The finding revealed four categories of water resource metaphor: place, human, intangible object and object, respectively. The water resource metaphor was compared most frequently to: holy ambiguous, and parent. These metaphor reflected views on water resources contemporary of urban people today.

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำที่มีความหลากหลายโดยจะเห็นได้จากชื่อเรียกแหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร บึง หนองน้ำ ทะเลสาบ ฯลฯ โลกทัศน์ของคนในสังคมย่อมมีความสัมพันธ์กับแหล่งน้ำซึ่งเราสามารถศึกษาได้จากอุปลักษณ์ (Metaphor) ทั้งนี้ เพราะภาษาอุปลักษณ์เป็นการใช้ภาษาที่สะท้อนให้เห็นแนวความคิด (Concept) ของคนโดยเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต สภาพธรรมชาติ และสังคมแวดล้อม

จังหวัดขอนแก่นในฐานะที่เป็นเมืองศูนย์กลางด้านการคมนาคม การศึกษา และความเจริญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแหล่งน้ำสาธารณะจำนวนมากที่เป็นประโยชน์ต่อภาคเกษตร เป็นแหล่งทำมาหากิน ตลอดจนการอุปโภคบริโภคของประชาชน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพื้นที่โดยรอบแหล่งน้ำเหล่านั้นได้รับการปรับเปลี่ยนไปจากภูมิฐานฐานของแหล่งน้ำตามธรรมชาติ โดยรัฐเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการ จัดสรร พื้นที่ ให้เกิดประโยชน์กับประชาชนส่วนใหญ่ อาทิ การขุดลอกหนองน้ำทั้งตามลักษณะเดิมหรือลักษณะใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้พื้นที่โดยรอบแหล่งน้ำ เช่น จัดเป็นสวนสาธารณะ สถานที่ออกกำลังกาย สนามเด็กเล่น ลานกิจกรรม สถานที่จัดงานสำคัญของหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น รูปคำอุปลักษณ์แหล่งน้ำได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำของคนขอนแก่นที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

บทความนี้มุ่งเสนอผลการศึกษารูปคำอุปลักษณะเกี่ยวกับแหล่งน้ำของคนขอนแก่น โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปคำอุปลักษณะและบทบาทตลอดจนการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะที่มีอยู่ในจังหวัดขอนแก่น

ระเบียบวิธีวิจัยกรอบแนวคิด

การวิจัยนี้เป็นการประยุกต์แนวความคิดเรื่อง อุปลักษณะ (Metaphor) ของ George Lakoff และ Mark Johnson (1980) ในหนังสือเรื่อง Metaphor We Live By ซึ่งอยู่ในสาขาภาษาศาสตร์ (Linguistics) เพื่อนำมาศึกษามโนทัศน์ (Concept) ของคนขอนแก่นเกี่ยวกับแหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์ เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดกรอบคำถามเป็นประโยคปลายเปิดว่า “ท่านคิดว่า ‘แหล่งน้ำ’ เป็น” ดังที่ Lakoff และ Johnson ได้เขียนรูปแบบการเชื่อมโยงการเปรียบเทียบความหมายระหว่างสองสิ่งในกรอบแนวคิด ที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เช่น AGUMENT IS WAR, TIME IS MONEY

ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ มีจำนวน 100 คน ซึ่งอาศัยอยู่ใกล้เคียงแหล่งน้ำสาธารณะในสามอำเภอของจังหวัดขอนแก่น และเคยใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะมาก่อน

พื้นที่วิจัย ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบ้านไผ่ และอำเภอ อุดรรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งทั้งสามอำเภอมียแหล่งน้ำสาธารณะที่สำคัญในรูปแบบที่แตกต่างกัน ได้แก่ หนองน้ำ แม่น้ำ และอ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้ทั้งสามอำเภอเป็นตัวแทนของสังคมเมืองในจังหวัดขอนแก่น

แหล่งน้ำของคนขอนแก่น

จังหวัดขอนแก่นตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจังหวัดที่มี การขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะเขตอำเภอเมือง ซึ่งเป็นเมืองหลักที่สำคัญ เมืองหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทางการศึกษา การเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอีสานตอนบน พื้นที่การวิจัยในจังหวัดขอนแก่นนั้น ผู้วิจัยกำหนด 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบ้านไผ่ และอำเภออุดรรัตน์ ทุกอำเภอมีแหล่งน้ำสาธารณะที่เหมือนและแตกต่างกัน กล่าวคือ ในอำเภอเมือง

มีหนองน้ำขนาดใหญ่ เช่น บึงแก่นนคร บึงหนองโคตร บึงศรีฐาน บึงทุ่งสร้าง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่มีความสำคัญในด้านการบริโภคและอุปโภคของคนในพื้นที่ นอกจากนี้บึงต่างๆ ข้างต้นยังได้รับการปรับภูมิทัศน์ให้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่โดยรอบเพื่อการพักผ่อน และเป็นลานกิจกรรมนอกประสงค์ต่างๆ รวมถึงเป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่

อำเภออุบลรัตน์ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดขอนแก่นตามถนนมิตรภาพไปทางทิศตะวันออกประมาณ 35 กิโลเมตร เป็นอำเภอที่มีแหล่งน้ำสาธารณะกระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ คือ เขื่อนอุบลรัตน์ ซึ่งมีบทบาททั้งเป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้า สถานที่พักผ่อน สวนสาธารณะ สนามกอล์ฟ สถานที่ท่องเที่ยว รวมถึงเป็นแหล่งที่สร้างรายได้ด้านการประมงให้กับชาวบ้านในบริเวณรอบเขื่อนอีกด้วย

ส่วนอำเภอบ้านไผ่ที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดขอนแก่นไปตามถนนมิตรภาพทางทิศตะวันตกประมาณ 45 กิโลเมตร มีบึงน้ำขนาดใหญ่ตั้งอยู่ใจกลางอำเภอและพื้นที่โดยรอบ รวมถึงมีห้วยหรือคลองน้ำขนาดเล็กและขนาดใหญ่ไหลตลอดพื้นที่

การเดินทางระหว่างอำเภอดังกล่าวเข้ามาสู่ตัวเมืองขอนแก่นมีความสะดวกมาก ในด้านเศรษฐกิจนั้นอำเภอบ้านไผ่มีระดับเศรษฐกิจในภาคครัวเรือนใกล้เคียงกับอำเภอน้ำพอง กล่าวคือ เป็นอำเภอที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจใกล้เคียงกับอำเภอเมือง ดังนั้น ทั้ง 3 อำเภอจึงมีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน แต่มีแหล่งน้ำที่มีความหลากหลายครอบคลุมแหล่งน้ำสาธารณะหลายประเภท จึงเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกที่จะเก็บข้อมูลประชากรกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดขอนแก่น โดยมีจำนวนประชากรในพื้นที่ต่างๆ ใกล้เคียงกัน

การศึกษารูปคำอุปลักษณ์แหล่งน้ำกับประชากรกลุ่มตัวอย่างสามารถทำให้เข้าใจมโนทัศน์ของคนในสังคมเมืองที่เชื่อมโยงกับรูปแบบการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะ ตามที่ Lakoff และ Johnson (1980) ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างรูปคำที่ปรากฏเป็นอุปลักษณ์ (Metaphor) กับสิ่งที่เปรียบเทียบกับ เป็นสิ่งที่มีความเชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนผ่านการใช้รูปคำอุปลักษณ์โดยสัมพันธ์กับประสบการณ์ชีวิตทั้งของตนเองและคนใน

สังคมเดียวกัน ดังนั้น รูปคำอุปลักษณะเกี่ยวกับแหล่งน้ำในการวิจัยนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ ประสพการณ์ ของคนที่มีต่อแหล่งน้ำสาธารณะในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน

ผลการศึกษานี้พบว่า คนขอนแก่นฯ มีมโนทัศน์เกี่ยวกับแหล่งน้ำผ่านรูปคำอุปลักษณะ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) แหล่งน้ำ เป็น สถานที่ 2) แหล่งน้ำ เป็น คน 3) แหล่งน้ำ เป็น สิ่งที่เป็นนามธรรม และ 4) แหล่งน้ำ เป็น สิ่งของ ในแต่ละอุปลักษณะหลักมีอุปลักษณะย่อยแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

แหล่งน้ำ เป็น สถานที่

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 37 คน หรือเป็นกลุ่มที่มากที่สุดของประชากรกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดขอนแก่น ในการศึกษาครั้งนี้ ที่คิดว่า “แหล่งน้ำ เป็น สถานที่” (Water resource is place) โดยมีรูปคำศัพท์อุปลักษณะทั้งหมด 4 รูปคำ ได้แก่ สวนสาธารณะ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น ที่ทำงาน ตามลำดับ รายละเอียดจำนวนและอัตราส่วนร้อยละของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดว่าแหล่งน้ำเป็นสถานที่ แสดงในตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แหล่งน้ำ เป็น สถานที่

ลำดับ	แหล่งน้ำ เป็น สถานที่	จำนวน (คน) / ร้อยละ
1	แหล่งน้ำ เป็น สวนสาธารณะ	18
2	แหล่งน้ำ เป็น สนามกีฬา	12
3	แหล่งน้ำ เป็น สนามเด็กเล่น	4
4	แหล่งน้ำ เป็น ที่ทำงาน	2
รวม		36

ตารางที่ 1 ข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างคิดว่า “แหล่งน้ำ เป็น สวนสาธารณะ” มากที่สุด คือ จำนวน 18 คน โดยเชื่อมโยงกับประสพการณ์ และมโนทัศน์ของเขาต่อการที่ภาครัฐพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อให้เป็นแหล่งพักผ่อนและเป็นลานกิจกรรม มโนทัศน์นี้สะท้อนผ่านรูปคำอุปลักษณะที่คิดว่า

แหล่งน้ำ เป็น สวนสาธารณะ ซึ่งเกิดจากมุมมองที่คิดว่าแหล่งน้ำมีบทบาทสำคัญด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือเป็นสถานที่สาธารณะสำหรับทำกิจกรรมต่างๆ เช่นเดียวกับสวนสาธารณะ

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 12 คนที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นสนามกีฬา” โดยการเชื่อมโยงกับการจัดพื้นที่ริมแหล่งน้ำ นอกจากจะเป็นสวนสาธารณะแล้วยังจัดพื้นที่ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นสนามกีฬา เช่น สนามฟุตบอล สนามวอลเลย์บอล บาสเก็ตบอล ตะกร้อ และพื้นที่อื่นๆ ซึ่งประชาชนสามารถมาเดินหรือวิ่งออกกำลังกายได้ ดังนั้น รูปคำอุปลักษณะที่ว่าแหล่งน้ำเป็นสนามกีฬาจึงสัมพันธ์กับบทบาทของพื้นที่ริมแหล่งน้ำที่จัดสรรเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 4 คน คิดว่า “แหล่งน้ำ เป็น สนามเด็กเล่น” ซึ่งสัมพันธ์กับบทบาทของแหล่งน้ำทั้งที่เป็น สวนสาธารณะ และเป็นสนามกีฬา เพราะบริเวณรอบแหล่งน้ำต่างๆ นั้นผู้ปกครองสามารถนำบุตรหลานมาเดินเล่นได้ โดยเฉพาะบึงทุ่งสร้าง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีขนาดใหญ่ ดังนั้น ภาครัฐจึงพัฒนาพื้นที่ส่วนหนึ่งจัดให้เป็นพื้นที่สำหรับเด็กเล็ก โดยมีการจัดเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาทักษะการเล่นของเด็กๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงพบรูปคำอุปลักษณะว่าแหล่งน้ำเป็นสนามเด็กเล่น

ประชากรกลุ่มตัวอย่างเพียงจำนวน 2 คนเท่านั้น ที่คิดว่า “แหล่งน้ำ เป็น ที่ทำงาน” กลุ่มนี้เชื่อมโยงประสบการณ์ และ มโนทัศน์ เกี่ยวกับแหล่งน้ำ และสถานที่ทำงาน ซึ่งสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะ เช่น บริเวณเขื่อนอุบลรัตน์เป็นที่ตั้งของโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้า และบริเวณดังกล่าวมีผู้ประกอบการอาชีพประมงจำนวนมาก ดังนั้น แหล่งน้ำในลักษณะดังกล่าวนี้จึงเปรียบเสมือน สถานที่ทำงานของคนกลุ่มหนึ่ง

แหล่งน้ำ เป็น คน

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 31 คน คิดว่า “แหล่งน้ำ เป็น คน” โดยมีรูปคำศัพท์อุปลักษณะทั้งหมด 4 รูปคำ ได้แก่ พ่อ/แม่ เพื่อน พี่น้อง คนเก็บขยะ ตามลำดับ รายละเอียดจำนวนและอัตราส่วนร้อยละของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดว่าแหล่งน้ำเป็นคน แสดงในตารางที่ 2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แหล่งน้ำ เป็น คน

ลำดับ	แหล่งน้ำ เป็น คน	จำนวน (คน) / ร้อยละ
1	แหล่งน้ำ เป็น พ่อ/แม่	13
2	แหล่งน้ำ เป็น เพื่อน	12
3	แหล่งน้ำ เป็น พี่น้อง	5
4	แหล่งน้ำ เป็น คนเก็บขยะ	2
รวม		32

ตารางที่ 2 ข้างต้นแสดงจำนวนผู้ที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นพ่อ/แม่” จำนวนมากที่สุด คือ 13 คน โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับบทบาทของแหล่งน้ำที่มีบุญคุณกับประชาชนในด้านต่างๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง รูปคำอุปลักษณดังกล่าวนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งน้ำกับคนขอนแก่นซึ่งแสดงถึงความเคารพที่มีต่อแหล่งน้ำ ตามความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย ว่าแหล่งน้ำเป็นที่ให้ประโยชน์กับคนเรานั้นควรสำนึกในคุณประโยชน์ของแหล่งน้ำ ทั้งยังแสดงถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนขอนแก่นกับแหล่งน้ำ โดยเปรียบเทียบบทบาทของแหล่งน้ำกับพ่อ/แม่ ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวที่มีความผูกพันกันมากที่สุด

ประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 คน คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นเพื่อน” ดังที่อธิบายแล้วข้างต้นว่า การจัดสรรพื้นที่เพื่อทำกิจกรรม พักผ่อน และอื่นๆ ของบริเวณพื้นที่ริมแหล่งน้ำทำให้คนขอนแก่นผูกพันกับแหล่งน้ำและเปรียบเทียบแหล่งน้ำว่าเป็นเสมือนเพื่อน เนื่องจากเชื่อมโยงบทบาทของพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำกับวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ใกล้เคียงบริเวณดังกล่าว โดยเฉพาะผู้ที่ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำและพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำเพื่อการทำกิจกรรมกับเพื่อนๆ อย่างไรก็ตามการเปรียบเทียบว่า “แหล่งน้ำเป็นเพื่อน” นี้แสดงความผูกพันและความใกล้ชิดระหว่างคนขอนแก่นกับแหล่งน้ำสาธารณะที่อยู่ใกล้กับที่อยู่อาศัย

ประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 คน คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นพี่น้อง” ซึ่งมีความใกล้เคียงกันกับการเปรียบเทียบเป็นเพื่อนหรือเป็นพ่อแม่ ซึ่งหมายถึงสมาชิกในครอบครัวเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม บทบาทของแหล่งน้ำในความสัมพันธ์รูปแบบพี่น้องนี้เชื่อมโยงกับความผูกพันของคนขอนแก่นกับแหล่งน้ำ โดยคิดว่า

แหล่งน้ำเป็นสมาชิกในครอบครัว กล่าวคือ บทบาทของแหล่งน้ำในฐานะที่เป็นสมาชิกในครอบครัวย่อมเป็นผู้ที่สร้างประโยชน์ หวังดี ห่วงใย กับสมาชิกในครอบครัว เช่นเดียวกันกับแหล่งน้ำที่สร้างประโยชน์ให้กับคนขอนแก่นและมีความผูกพันกับวิถีชีวิตคนขอนแก่นราวกับเป็นพี่น้องหรือสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่ง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวนเพียง 2 คนเท่านั้นที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นคนเก็บขยะ” ซึ่งเป็นมโนทัศน์ของกลุ่มตัวอย่างที่อาจจะเชื่อมโยงกับบทบาทของแหล่งน้ำในฐานะที่เป็นที่รองรับน้ำเสีย ขยะ สิ่งปฏิกูล ที่ประชาชนทิ้งลงไป ในแหล่งน้ำ โดยเฉพาะแม่น้ำ แม่น้ำสามารถรองรับสิ่งสกปรกเหล่านี้ไว้เพื่อให้คนไม่ต้องรับภาระดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบแม่น้ำเป็นคนเก็บขยะนี้ยังเป็นมุมมองของคนขอนแก่นในทางที่คิดว่าแหล่งน้ำเป็นผู้มีประโยชน์ต่อสังคมเปรียบเสมือนคนเก็บขยะที่เสียสละตนเองเพื่อทำให้บ้านเมืองมีความสะอาด

แหล่งน้ำ เป็น นามธรรม

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 28 คน คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นนามธรรม” โดยมีรูปคำศัพท์อุปลักษณะทั้งหมด 5 รูปคำ ได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาชีพ เทวดา ผี อันตราย ตามลำดับ รายละเอียดจำนวนและอัตราส่วนร้อยละของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดว่า แหล่งน้ำเป็นนามธรรม แสดงในตารางที่ 3 ต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แหล่งน้ำ เป็น นามธรรม

ลำดับ	แหล่งน้ำ เป็น นามธรรม	จำนวน (คน) / ร้อยละ
1	แหล่งน้ำ เป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์	19
2	แหล่งน้ำ เป็น อาชีพ	3
3	แหล่งน้ำ เป็น เทวดา	3
4	แหล่งน้ำ เป็น ผี	2
5	แหล่งน้ำ เป็น อันตราย	1
รวม		28

ตารางที่ 3 ข้างต้นแสดงจำนวนผู้ที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด คือ จำนวน 19 คน โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับความเชื่อของคนอีสานและคนไทยโดยทั่วไปที่ว่าแหล่งน้ำมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ดูแล และมีอำนาจลงโทษผู้ที่ทำให้แหล่งน้ำเสียหายหรือไม่ปฏิบัติตามจารีตข้อปฏิบัติ การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำร่วมกันในชุมชน ดังจะเห็นได้จากแหล่งน้ำสาธารณะหลายแห่งมีศาลเพียงตา ซึ่งประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นให้ความเคารพบูชา โดยมีพิธีไหว้ขอขมาและขอขอบคุณเทพที่อารักษ์แหล่งน้ำไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำที่มีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก รวมถึงแหล่งน้ำที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหรือลานอเนกประสงค์เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ดังนั้น จึงพบรูปคำอุปลักษณ์เปรียบเทียบแหล่งน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในผลการศึกษาี้และเป็นจำนวนมากที่สุดของประชากรกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดขอนแก่นที่มีมีโนทัศน์เกี่ยวกับแหล่งน้ำผ่านการใช้รูปคำอุปลักษณ์แสดงการเปรียบเทียบดังข้างต้น

ประชากรกลุ่มตัวอย่างลำดับรองลงมาจำนวนเพียง 3 คน ที่เชื่อว่า “แหล่งน้ำเป็นอาชีพ” และ จำนวนเท่ากันที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นเทวดา” รูปคำอุปลักษณ์ดังกล่าวสัมพันธ์กับรูปคำอุปลักษณ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ข้างต้นด้วย เนื่องจากการเปรียบเทียบเป็นเทวดา ย่อมหมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาแหล่งน้ำ อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบเป็นเทวดานี้เชื่อมโยงกับเทพเทวาผู้อารักษ์แหล่งน้ำให้มีความสะอาด และมีน้ำให้ประชาชนใช้ตลอดทั้งปี ซึ่งอาจจะแตกต่างจากการเปรียบเทียบเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจให้คุณให้โทษผู้ที่ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ดังข้างต้น

ส่วนการเปรียบเทียบแหล่งน้ำเป็น อาชีพ นั้นเชื่อมโยงได้หลายประเด็น อาทิ ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมย่อมอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำสาธารณะต่างๆ ผู้ที่ประกอบธุรกิจร้านอาหารและแหล่งท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับแหล่งน้ำ เช่น บริเวณท้ายเขื่อนอุบลรัตน์นั้นจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวคล้ายชายหาด ซึ่งสามารถเล่นน้ำและกีฬาทางน้ำได้เช่นเดียวกับทะเล ดังนั้น ผู้ที่ประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งภาคเกษตรและภาคธุรกิจที่ต้องอาศัยแหล่งน้ำทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้นย่อมมีอาชีพได้เนื่องจากมีแหล่งน้ำเหล่านี้ ดังนั้น ประสพการณ์การรับรู้ในประเด็นนี้จึงสามารถเชื่อมโยงไปสู่แนวความคิดที่ว่าแหล่งน้ำเป็นอาชีพ ดังรูปคำอุปลักษณ์ที่พบ

ประชากรกลุ่มตัวอย่างเพียงจำนวน 2 คนเท่านั้น ที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นผี” ซึ่งเชื่อมโยงกับรูปคำอุปลักษณ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเทวดา ข้างต้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยแยกสิ่งที่เป็นนามธรรมหรืออำนาจเหนือธรรมชาติที่พบในรูปคำอุปลักษณ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา และผี ออกจากกัน เนื่องจากมีบทบาทที่แตกต่างกันในบางประเด็น ซึ่งรูปคำอุปลักษณ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทวดา ได้อธิบายไว้แล้ว ส่วนรูปคำอุปลักษณ์แหล่งน้ำเป็นผีนี้ สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้ทั้งในทางที่ดีและไม่ดี กล่าวคือ คำว่าผีสามารถตีความได้ว่าเป็นผีดีหรือผีไม่ดีได้ แต่การเลือกใช้รูปคำว่าผีน่าจะมียุทธศาสตร์ความน่ากลัวแฝงไว้ด้วย หรืออาจจะมีอำนาจให้คุณหรือให้โทษเช่นเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ อุปลักษณ์นี้หากใช้มีความหมายในทางลบ อาจจะหมายถึง ผีที่คอยทำร้ายคน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่รูปคำอุปลักษณ์ในประเด็นต่อไป ได้คือ แหล่งน้ำเป็นความอันตราย

แม้ว่าจะมีประชากรกลุ่มตัวอย่างเพียง 1 คนเท่านั้นที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นอันตราย” ซึ่งเชื่อมโยงได้กับรูปคำอุปลักษณ์ผี ข้างต้นโดยแฝงนัยทางที่ไม่ดี กล่าวคือ เป็นผีที่ให้โทษ การใช้รูปคำอุปลักษณ์นี้สัมพันธ์กับประสบการณ์และความเชื่อของคนอีสานโดยเฉพาะในอำเภอบุรบดีและอำเภอบ้านไผ่ ที่เชื่อว่าหากมีผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในทางที่ไม่ดีหรือไม่ปฏิบัติตามกฎในการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะร่วมกันแล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์ / เทวดา หรือผี อาจจะลงโทษ โดยการเอาชีวิตผู้ที่กระทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎหรือประชาชนคนอื่นๆ เพื่อเป็นการแสดงสัญลักษณ์ให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณแหล่งน้ำได้เข้าใจ ซึ่งต่อมาก็อาจจะมีพิธีไหว้ขอขมาแหล่งน้ำตามมา ดังนั้น รูปคำอุปลักษณ์ทั้ง 3 รูปคำเหล่านี้จึงเชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับประสบการณ์เดิมหรือมโนทัศน์ของคนขอนแก่นในพื้นที่ต่างๆ ที่มีต่อบทบาทและความเชื่อเกี่ยวกับแหล่งน้ำ

แหล่งน้ำเป็นสิ่งของ

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 4 คน คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นสิ่งของ” โดยมีรูปคำอุปลักษณ์ทั้งหมด 3 รูปคำ ได้แก่ ถึงขยะ เงิน และนาฬิกา ตามลำดับรายละเอียดจำนวนและอัตราส่วนร้อยละของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดว่าแหล่งน้ำเป็นสิ่งของ แสดงในตารางที่ 4 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แหล่งน้ำ เป็น สิ่งของ

ลำดับ	แหล่งน้ำ เป็น สิ่งของ	จำนวน(คน) / ร้อยละ
1	แหล่งน้ำ เป็น ถึงขยะ	2
2	แหล่งน้ำ เป็น เงิน	1
3	แหล่งน้ำ เป็น นาฬิกา	1
รวม		4

ตารางที่ 4 ข้างต้นแสดงจำนวนผู้ที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นสิ่งของ” ซึ่งมีจำนวน 4 คน โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับแหล่งน้ำเป็นที่รองรับสิ่งปฏิกูลขยะ ในภาคครัวเรือนและภาคอุตสาหกรรม ซึ่งสัมพันธ์กับอุปลักษณะคนเก็บขยะข้างต้น อย่างไรก็ตาม การใช้รูปคำอุปลักษณะดังกล่าวแสดงมโนทัศน์ในทางที่ดีต่อแหล่งน้ำ กล่าวคือ แหล่งน้ำเปรียบเสมือนถึงขยะที่รองรับขยะทำให้บ้านเรือนสะอาด อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในทางตรงกันข้ามการใช้รูปคำอุปลักษณะนี้อาจจะสัมพันธ์กับพฤติกรรมการทิ้งขยะของคนทั่วไปลงในแหล่งน้ำได้ เพราะมีมโนทัศน์ที่ว่า แหล่งน้ำเป็นถึงขยะ

ประชากรกลุ่มตัวอย่างเพียงจำนวน 1 คนเท่านั้นที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นเงิน” ซึ่งเชื่อมโยงกับอุปลักษณะ อาชีพ ข้างต้น เนื่องจากแหล่งน้ำเป็นสิ่งสำคัญต่อการประกอบอาชีพทั้งภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคธุรกิจ กล่าวอีกนัยคือ เป็นที่มาของรายได้และอาชีพ ดังนั้นจึงพบว่ามีการใช้รูปคำอุปลักษณะเงินนำมาเปรียบเทียบกับแหล่งน้ำ

ประชากรจำนวนเพียง 1 คนที่คิดว่า “แหล่งน้ำเป็นนาฬิกา” ซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับฤดูกาล กล่าวคือ ฤดูฝนแหล่งน้ำต่างๆ จะมีน้ำมาก ขณะที่ฤดูร้อนและฤดูแล้งน้ำในแหล่งน้ำจะแห้งขอด กล่าวคือ บอกเวลาถึงภาวะน้ำมาก น้ำน้อย ซึ่งน้ำมากก็อาจจะก่อปัญหาได้ขณะที่หากมีปริมาณน้ำน้อยเกินไปก็อาจจะส่งผลต่อภาคเกษตรและภาคอื่นๆ ร่วมด้วย

สรุปผล

รูปคำอุปลักษณะแหล่งน้ำมีทั้งหมด 4 กลุ่มอุปลักษณะหลัก ได้แก่ อุปลักษณะสถานที่ อุปลักษณะคน อุปลักษณะนามธรรม และอุปลักษณะสิ่งของ ตามลำดับจากมากไปน้อย ทั้งนี้แต่ละอุปลักษณะหลักมีอุปลักษณะย่อยจำนวนที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ประชากรกลุ่มตัวอย่างของคนขอนแก่น คิดว่า แหล่งน้ำเป็นสถานที่มากที่สุด และในกลุ่มนี้คิดว่า แหล่งน้ำเป็นสวนสาธารณะมากที่สุด อุปลักษณะย่อยที่มีจำนวนมากที่สุดคือ อุปลักษณะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังรายละเอียดอุปลักษณะหลักและอุปลักษณะย่อยในแต่ละกลุ่ม มีดังต่อไปนี้

อุปลักษณะหลัก

1. แหล่งน้ำ เป็น สถานที่ โดยมีอุปลักษณะย่อย จำนวน 4 รูปคำ ได้แก่
 - 1.1 แหล่งน้ำ เป็น สวนสาธารณะ
 - 1.2 แหล่งน้ำ เป็น สนามกีฬา
 - 1.3 แหล่งน้ำ เป็น สนามเด็กเล่น
 - 1.4 แหล่งน้ำ เป็น ที่ทำงาน
2. แหล่งน้ำ เป็น คนโดยมีอุปลักษณะย่อย จำนวน 4 รูปคำ ได้แก่
 - 1.1 แหล่งน้ำ เป็น พ่อ/แม่
 - 1.2 แหล่งน้ำ เป็น เพื่อน
 - 1.3 แหล่งน้ำ เป็น พี่น้อง
 - 1.4 แหล่งน้ำ เป็น คนเก็บขยะ
3. แหล่งน้ำ เป็น นามธรรม โดยมีอุปลักษณะย่อย จำนวน 5 รูปคำ ได้แก่
 - 1.1 แหล่งน้ำ เป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์
 - 1.2 แหล่งน้ำ เป็น อาชีพ
 - 1.3 แหล่งน้ำ เป็น เทวดา
 - 1.4 แหล่งน้ำ เป็น ผี
 - 1.5 แหล่งน้ำ เป็น อันตราย
4. แหล่งน้ำ เป็น สิ่งของ โดยมีอุปลักษณะย่อย จำนวน 3 รูปคำ ได้แก่
 - 1.1 แหล่งน้ำ เป็น ถังขยะ
 - 1.2 แหล่งน้ำ เป็น เงิน
 - 1.3 แหล่งน้ำ เป็น นาฬิกา

รายละเอียดจำนวนหรืออัตราส่วนร้อยละแสดงในตารางที่ 5 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 อุปลักษณะแหล่งน้ำของคนขอนแก่น

อุปลักษณะสถานที่	อุปลักษณะคน	อุปลักษณะนามธรรม	อุปลักษณะสิ่งของ	รวม (คน)
สวนสาธารณะ	18 พ่อแม่	13 สิ่งศักดิ์สิทธิ์	19 ถึงขยะ	2 52
สนามกีฬา	12 เพื่อน	12 อาชีพ	3 เงิน	1 28
สนามเด็กเล่น	4 พี่น้อง	5 เทวดา	3 นาฬิกา	1 13
ที่ทำงาน	2 คนเก็บขยะ	2 ผี		6
-	-	อันตราย	1 -	1
36 %	32 %	28%	4 %	100 % (คน)

ตารางที่ 5 ข้างต้นแสดงอัตราส่วนร้อยละและประชากรกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ขอนแก่น จำนวน 100 คน ซึ่งเปรียบเทียบแหล่งน้ำเป็นสิ่งต่างๆ โดยพบว่าแหล่งน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แหล่งน้ำเป็นสวนสาธารณะ แหล่งน้ำเป็นพ่อแม่ และแหล่งน้ำเป็นสนามกีฬา มากที่สุด และพบว่าเปรียบเทียบแหล่งน้ำเป็นอันตราย แหล่งน้ำเป็นเงิน และแหล่งน้ำเป็นนาฬิกา น้อยที่สุด ประเภทละ 1 รูปคำเท่ากัน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาอุปคำอุปลักษณะที่พบมากที่สุดในการประชากรกลุ่มตัวอย่างของจังหวัดขอนแก่น คือ แหล่งน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จำนวน 19 คน รองลงมาคือแหล่งน้ำเป็นสวนสาธารณะ จำนวน 18 คน จากรูปคำอุปลักษณะดังกล่าวสะท้อนมโนทัศน์ของคนขอนแก่นที่มีต่อบทบาทของแหล่งน้ำในปัจจุบัน กล่าวคือมีมโนทัศน์ว่าแหล่งน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรให้ความเคารพและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเฉพาะเท่าที่จำเป็นและไม่ทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับแหล่งน้ำ ทั้งนี้สัมพันธ์กับรูปคำอุปลักษณะ เทวดา และ ผี ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองและมีความสามารถในการให้คุณให้โทษต่อผู้ที่ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ดังนั้น รูปคำศัพท์อุปลักษณะสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ยังคงเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเชื่อของคนไทยที่มีต่อแหล่งน้ำในมุมมองดั้งเดิมของคนไทยโดยทั่วไป ลำดับรองลงมาคือ แหล่งน้ำเป็นสวนสาธารณะ เนื่องจากสัมพันธ์กับการพัฒนาแหล่งน้ำทุกแห่งในพื้นที่ศึกษาให้เป็นสวนสาธารณะที่มีประโยชน์ด้านการพักผ่อน การออกกำลังกาย รวมถึงเป็นสถานที่ทำกิจกรรม

ทั้งของชุมชนและของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งรูปคำอุปลักษณะ สอนสาธารณะนี้ สะท้อนให้เห็นบทบาทของแหล่งน้ำในสังคมสมัยใหม่ในฐานะที่เป็นสถานที่ที่ ภาครัฐมีอำนาจในการจัดการอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่การจัดการ พื้นที่บริเวณแหล่งน้ำนั้นเป็นสิทธิ์และอำนาจของประชาชนผู้อาศัยอยู่บริเวณ แหล่งน้ำหรือผู้ที่ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

บรรณานุกรม

- จิตติมา จารยะพันธ์. (2539). **อุปลักษณะสงครามในข่าวกีฬาในหนังสือพิมพ์ ไทย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัชวดี ศรีลัมพ์. (2548). **อุปลักษณะตามแนวคิดของทฤษฎีภาษาศาสตร์ ปริฐาน**. วารสารศิลปศาสตร์, 5,1 (ม.ค. - มิ.ย) : 1-16.
- มีรินดำ บุรุงโรจน์. (2548). **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลง ลูกทุ่งไทย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัตน บองขาว. (2546). **การศึกษาอุปมาในวรรณกรรมสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยา พระคลัง (หน)**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา ภาษาศาสตร์ สถาบันวิจัยภาษาและ วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วารุณี พลบูรณ์. (2546). **การใช้ภาษาภาพพจน์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุกัญญา รุ่งแจ้ง. (2548). **การศึกษาอุปลักษณะเชิงมนทัศน์ของการใช้คำว่า “ใจ” ในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โสภนา ศรีจำปา. (2544). **โลกทัศน์ทางสังคมของชาวเวียดนามจากสุภาษิต. ภาษาและวัฒนธรรม**, 20, 1(ม.ค. - เม.ย.): 67-77.
- ศิริพรรณ สุวรรณมาลัย. (2646). **กลวิธีการแปลภาพพจน์ในพระราชนิพนธ์**

แปล เรื่อง เวนิสวานิช. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสารและการพัฒนา สถาบันวิจัย
ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

อุทุมพร มีเจริญ. (2542). **การศึกษาความหมายเปรียบเทียบของคำศัพท์
อวัยวะร่างกายในภาษาไทย.** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขา
ภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อุษา พุฒิชัยวิบูลย์. (2544). **การศึกษาอุปลักษณะในข่าวการเมืองไทยตาม
แนวอรรถศาสตร์ปริชาน.** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขา
ภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Knowles, M. & Moon, R. (2006). **Introducing Metaphor.** New York: Routledge.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). **Metaphor we live by.** Chicago: Chicago
University Press.

Ricoeur, P. (2003). **The rule of metaphor.** New York: Routledge.

Ritchie, L. D. (2006). **Context and connection in metaphor.** New York:
Antony Rowe Ltd.

Ungerer, F. & Schmid, H. J. (1996). **An Introduction to cognitive
linguistics.** London: Longman.